

Synrehabiliteringen i Skandinavien

– situationen i dag

Jörgen Gustafsson, Krister Inde, Gaute Mohn Jenssen, Arne Tømta, Kirsten Kobberø, Jytte Mejlvang, Kirsten Baggesen – ett svenskt-norskt-danskt team inom SENior-projektet, Vision Enabling Lab, optikerutbildningen, Högskolan i Kalmar, Sverige.

SEnior-projekt-teamet

Syfte

Syftet med denna studie var att samla in uppgifter om likheter och skillnader i förhållande till personal, budget för hjälpmedel, och organisationsstrukturen inom synrehabiliteringen i de tre länderna Sverige, Danmark och Norge.

Bakgrund

Beskriven i första delen - Återblickar på synrehabiliteringen i Skandinavien

Material och metod

Detta arbete gjordes som en del av två inventeringar i det Skandinaviska SENiorprojektet vid Högskolan i Kalmar.

Uppgifter har samlats in om antalet anställda av de viktigaste yrkesgrupperna verksamma på syncentralerna i de skandinaviska länderna. En enkät skickades ut till 69 syncentraler i Skandinavien med begäran om information om: totalt antal heltidsanställda i respektive yrke, budgeten för hjälpmedel samt gränsen för remiss avseende bästa korrigerade synskärpa. Personalen delades in i yrkeskategorierna optiker, synpedagoger eller träningspersonal, socialarbetare/kurator och annan övrig personal. "Övrig personal" definierades som administrativ/teknisk personal som inte självständigt träffar patienter.

Slutligen frågade vi om befolkningen i varje län/region som respektive syncentral har som upptagningsområde. Alla syncentraler svarade efter ett antal påminnelser på enkäten, varför de resultat som redovisas är heltäckande för skandinavisk synrehabilitering vid syncentralerna. Nämnas ska dock, att även

andra arrangerar och erbjuder olika former av rehabilitering.

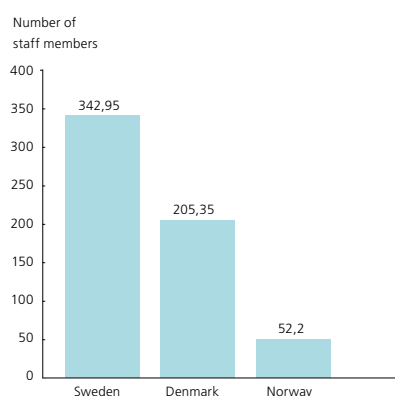
Resultat

Personal

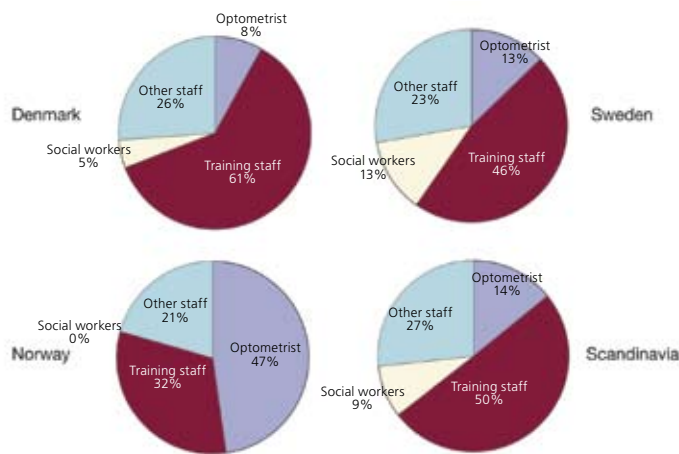
Det finns totalt 600 yrkesverksamma heltidsanställda vid de 69 skandinaviska syncentralerna. Sverige har 343 anställda, Danmark 205 och Norge 52 personer vid sina syncentraler, se figur 1 & 2. Norge har utan tvekan en mycket låg bemanning, även om detta delvis kompenseras av tjänster som tillhandahålls genom kommunala stödtjänster (synkontakter och synpedagoger), privata optiker, statliga kurser och kortkursverksamhet via synskadeorganisationen, NBF.

Skillnaderna i antalet anställda blev ännu mer uppenbar när en jämförelse av antalet anställda per capita (Fig. 3). I Sverige och Danmark är antalet synskadade som varje anställd person skall serva ungefär lika många, medan man i Norge har betydligt fler att ta hand om. Antalet människor som fick stöd och service fördelade per antalet professionella var cirka 26 000 i Sverige och cirka 28 000 i Danmark. I Norge var antalet personer som varje anställd skall

Total Staff in different countries

Figur 1. Antal heltidsanställda på de 67 syncentraler i de tre skandinaviska länderna.

Figur 2. Heltidsanställda, redovisat varje yrke för sig (totalt 600 personer).

ta hand om mer än tre gånger högre, cirka 87 000, jämfört med förhållandena i Sverige eller Danmark.

I Norge är den största yrkesgruppen vid syncentralerna optiker, medan i Sverige och Danmark är den största gruppen de som arbetar som synpedagoger (figur 2). Ett annat slående resultat är att Norge inte har några socialarbetare/kuratorer anställda på syncentralerna. Ungefär hälften av de anställda arbetar som synpedagoger på de svenska och danska syncentralerna och är därför den klart största yrkesgruppen även totalt för Skandinavien inom Synrehabilitering.

Budget

Vi kunde enbart erhålla exakta uppgifter angående ekonomiska villkor och budget från syncentralerna i Sverige. Uppgifter från Danmark var inte tillgängliga på grund av den senaste tidens organisatoriska förändringar. I Norge har syncentralerna inga budgetrestriktioner för synhjälpmedel: Enligt en nationell lagstiftning som kallas "lov om folketrygd" får invånarna de hjälpmedel de behöver, varför det inte gick att få en detaljerad uppdelning av finansieringen. Det fanns således ingen möjlighet att jämföra budgetar för hjälpmedel i Sverige med Danmark eller Norge. De ekonomiska resurserna som finns i Sverige är väldigt varierande mellan landstingen/regionerna. Variationerna beror på

skillnader i befolkningstäthet och olika politiska strategier och beslut. Det är uppenbart att olika politiska majoriteter prioriterar detta område olika i Sveriges landsting/regioner.

Gränser för remiss

Nästan alla syncentraler i Skandinavien har samma övre gräns för remiss. En remiss till en syncentral är möjligt när man har en synskärpa på 0,3 (20/60 eller 6/18) eller mindre, med bästa korrektion. Undantag görs för remisser för personer med bättre synskärpa om man har en med tilltagande eller progredierande ögonsjukdom eller ett reducerat eller inskränkt synfält. Då kan man få komma till syncentralen, även om synskärpan är högre än 0,3. Remisser till synrehabilitering vid syncentralerna görs genom oftalmologer i alla tre länderna.

Diskussion

Synrehabilitering vid syncentralerna i de tre länderna Sverige, Danmark och Norge är likartat organiserad. Det finns dock skillnader. Den mest slående skillnaden vi fann var att Norge har betydligt färre anställda, särskilt synpedagoger och inte alls kuratorer anställda vid syncentralerna jämfört med Sverige och Danmark. Detta kan i viss mån kompenseras genom att man i Norge använder personal i kommunerna, men i jämförelse har dessa mycket begränsad kunskap om synrehabi-

litering. Dessutom ska man i Norge som personal på syncentralen klara av att betjäna mer än tre gånger så många hjälpbehövande som i motsvarande syncentraler i Sverige och Danmark. (Se figur 1 och 2). Andra faktorer unika för Norge är:

- Norge har färre synpedagoger vid syncentralerna än i de andra länderna. För att göra synrehabiliteringen likvärdig i Norge jämfört med de andra skandinaviska länderna behöver man utveckla och förbättra kurativa insatser och synpedagogisk träning. En stor insats behövs därför för att utbilda fler synpedagoger i Norge, men även i de andra länderna har utbildningen varierat och vissa är inte genomförts alls.
- I Norge kan hjälpmedel förskrivas utan några ekonomiska restriktioner. Norsk lagstiftning ger varje medborgare rätt till de hjälpmedel som behövs - utan kostnad för individen. Personalsituationen är likartad i Sverige och Danmark om hänsyn tas till invånarantalet. Den enda märkbara skillnaden är att Danmark har fler synpedagoger bland personalen och färre optiker vid syncentralerna än Sverige. I vissa regioner i Danmark finns dessutom lokala privata optiker som synsvaga kan välja att anlita för bedömning

Total staff in different countries Per Capita

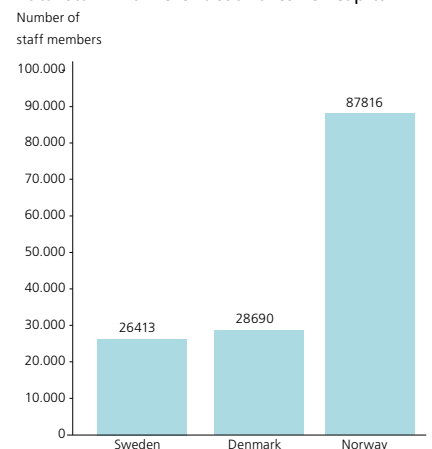

Fig. 3. Heltidsanställd personal, per capita, dvs. i förhållande till antalet invånare i de skandinaviska länderna.

och tillhandahållande av optiska hjälpmedel, medan man i Sverige driver i stort sett all skattefinansierad optometrisk synrehabilitering vid syncentralerna. En ny lag vid årsskiftet 1 januari, lagen om valfrihet, LOV, kommer dock att förändra den här situationen, men det är ännu för tidigt att förutsäga hur den påverkar "centraliseringen".

I undersökningen gick det enbart att få årliga budgetsiffror från Sverige på kostnaden för hjälpmedel. Norge har en obegränsad budget för hjälpmedel och i Danmark pågår en förändring av den organisatoriska struktur som styr synrehabiliteringen, vilket gjorde det omöjligt att samla in ekonomiska data av utgifterna för synhjälpmedel.

Om man tittar på budgeten i Sverige, per capita så finns stora geografiska skillnader. Dessa budgetskillnader innebär att det finns stora variationer när det gäller hur man kan förskriva hjälpmedel, där man inom

vissa landsting kan föreskriva fler och dyrare produkter än andra. Det är också möjligt att dessa skillnader skapar längre väntetider för att få hjälp inom vissa regioner än i andra. Dessutom är det möjligt att vissa landsting har uttömt sina medel före utgången av räkenskapsåret och att vissa patienter får vänta till nästa år att få hjälpmedel som tränats i individens synrehabilitering.

I alla tre länderna sker remitteringen till syncentralerna av ögonläkare.

På grund av detta är oftalmologer nyckelpersoner som avgör om och vilka som får de tjänster som tillhandahålls vid syncentralerna. Om en ögonläkare av någon anledning inte hänvisa en patient som är berättigad till synrehabilitering, kan det hindra insatserna som gör att resterande synfunktionen kan användas optimalt.

De tre länderna använder mycket liknande kriterier för remiss till

syncentralen 0,3 (20/60 eller 6/18) eller mindre. Undantag görs i fall av progredierande sjukdom som förväntas att snabbt påverka den enskildes visuella funktion. Andra undantag görs om det finns perceptuella brister som skapar problem i förflyttning eller andra situationer i första hand vid synfältsinskränkningar.

Slutsatser

Antalet personer/tjänster som är anställda på syncentralerna är liknande i Sverige och Danmark. Det lägre antalet anställda i Norge kan till viss del förklaras med och kompenseras genom användning av privat optiker och kommunala sociala och pedagogiska insatser. Men resultaten visar på att Norge behöver mer personal för att komma i närheten av nivån i gränsländerna.

Den under mer än 30 år utvecklade verksamheten i Skandinavien är väl etablerade och kan tjäna som en förebild för andra länder. ■